

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันคำว่า "สิ่งแวดล้อม" เป็นคำที่รู้จักกันโดยทั่วไป เนื่องมาจากการดำรงชีวิตของเราทุกคนบนโลกนี้ ล้วนต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งแวดล้อมทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อเกื้อหนุนให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ แต่ปัจจุบันปรากฏว่า ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเราต่างตกอยู่ในสภาพความเสื่อมโทรมจนมองเห็นได้ชัดเจน อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าของโลก ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม จนมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์เองจำต้องอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลาไม่อาจแยกตัวออกจากระบบระเบียบของธรรมชาติได้

การดำรงชีวิตของมนุษย์ในอดีตอยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป จึงอยู่ในวิสัยที่ธรรมชาติจะปรับดุลของตัวเองภายใต้กลไกการควบคุมตนเองตามธรรมชาติ ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจึงยังไม่ปรากฏ ต่อมาเมื่อมนุษย์มีวิวัฒนาการความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น มนุษย์พยายามดัดแปลงธรรมชาติให้เป็นไปตามความต้องการของตน โดยลดอิทธิพลของธรรมชาติให้ลดน้อยลงและขณะเดียวกันก็พยายามมีอิทธิพลเหนือธรรมชาติ ความต้องการพื้นฐานด้านปัจจัย 4 เช่น น้ำ อาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค มนุษย์จำเป็นจะต้องได้มาจากสิ่งแวดล้อม จึงทำให้มีการใช้สิ่งแวดล้อมอย่างสิ้นเปลืองและไม่รู้จักคุณค่าจนเป็นเหตุให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้น เพราะมนุษย์เข้าไปรบกวนธรรมชาติมากเกินไป ทำให้กลไกควบคุมตนเอง (Self-Regulation Mechanism) ของธรรมชาติถูกทำลายไป (นิวัต เรืองพานิช, 2533)

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น มีสาเหตุต่าง ๆ กันคือ การเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็ว ซึ่งนำไปสู่การขยายตัวของเมืองและกิจการด้านอุตสาหกรรม รวมถึงความเจริญก้าวหน้า

ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมถึงการใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิดและมากเกินไป
 และสาเหตุสำคัญที่สุด ได้แก่พฤติกรรมของมนุษย์ เช่น ความเห็นแก่ตัว การเห็นแก่ความ
 สะดวกสบาย การขาดความรับผิดชอบ - การขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวม ซึ่งนักสิ่งแวดล้อมมี
 ความเห็นตรงกันว่า มนุษย์เป็นตัวการสำคัญที่สุดในการทำลายธรรมชาติและสภาวะแวดล้อม
 โดยมีเทคโนโลยีเป็นตัวเร่ง เพื่อสนองความต้องการทางเศรษฐกิจและหวังผลกำไรใน
 การประกอบอาชีพ (กรมวิชาการ, 2534) และจากผลการประชุมโดยองค์การสหประชาชาติ
 ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน พ.ศ.2515 ได้ประกาศว่า "มนุษย์เป็นทั้งผู้สร้างและผู้ทำ
 ลายสิ่งแวดล้อมของตนเอง" (Man is both Creator and Murderer of his
 environment) นอกจากนี้ สมพร เทพสิทธิ์ (2535) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ
 ปัญหาสิ่งแวดล้อมว่า เกิดจากการกระทำของมนุษย์ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ เช่น ทรัพยากรป่าไม้
 ถูกแผ้วถางตัดโค่นลงจนเป็นผลกระทบต่อทรัพยากรอื่น ๆ ในระบบนิเวศผิวดินที่ได้รับการปกคลุม
 อย่างชุ่มชื้นเต็มไปด้วยธาตุอาหาร กลับแห้งแล้งแตกกระแหงและยังถูกน้ำฝนที่ตกลงมากัดชะหน้าดิน
 ให้ไหลลงสู่ที่ต่ำจนเกิดการพังทลายไหลลงสู่แม่น้ำลำคลอง เป็นเหตุให้น้ำที่เคยใสสะอาด
 ต้องขุ่นข้นและตื้นเขินจากตะกอนดิน ปลาที่เคยอาศัยอย่างชุกชุมก็ขาดที่อยู่อาศัย สัตว์ป่าก็ขาดพื้นที่
 ป่าซึ่งเป็นที่พักอาศัยและแหล่งหาอาหาร การเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็วเป็นตัวการสำคัญที่ก่อ
 ปัญหาและส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การพัฒนาเศรษฐกิจ
 และเทคโนโลยีก็เป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาสังคมหลายประการ ประเทศ
 ที่พัฒนาแล้วได้ป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมของตนโดยการไปตั้งโรงงานซึ่งก่อให้เกิดปัญหามลภาวะเป็น
 พิษในประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนา มีการนำวัตถุที่ใช้ในอุตสาหกรรม เช่น แร่ธาตุ ป่าไม้
 จากประเทศกำลังพัฒนาเข้ามา เพื่อให้ประชาชนของตนมีมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้นขณะเดียวกัน
 ก็ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศกำลังพัฒนาถูกทำลายและเสื่อมโทรมลง และ
 ทำให้ประชาชนในประเทศยากจนยิ่งขึ้น

สำหรับประเทศไทย จากการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยได้ให้
 ความสำคัญกับการเพิ่มอัตราการพัฒนาเศรษฐกิจมาก มีการนำเอาทรัพยากรที่อยู่ตามธรรมชาติ

มาใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางแต่ทว่าไม่ประหยัด ไม่มีแผนการจัดการทรัพยากรที่ป้องกันมลพิษ สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม จึงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่มีสภาพเสื่อมโทรมเกิดปัญหา ความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้ประโยชน์กับผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติทั้งก่อให้เกิดปัญหาหามลพิษต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2529)

ปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมของไทยเพิ่มทวีมากขึ้นอันเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศ จากประเทศเกษตรกรรมไปสู่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่หรือนิกส์ และในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา พบว่า การพัฒนาประเทศและเศรษฐกิจของไทยได้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยมีอัตราการเจริญเติบโตสูงที่สุดในโลก คือ 10.5% (สำนักงานคณะกรรมการการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2534) ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของประเทศไทย คือ สิ่งแวดล้อมเป็นพิษทางอากาศ น้ำ เสียง ของเสียและขยะ (เทพพนม เมืองแมน, 2535) ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะผูกพันเชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ เพราะสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิตมีความสัมพันธ์กัน สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและเป็นพิษจะมีผลโดยตรงต่อสุขภาพและการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคนที่อยู่บนโลกนี้ ผลเสียหายที่เกิดขึ้นจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมีหลายประการ อาทิ คุณภาพชีวิตและสุขภาพอนามัยที่เสื่อมลง โรคภัยไข้เจ็บที่มากขึ้น เช่น โรคมะเร็ง โรคทางเดินหายใจ โรคไต ระบบภูมิคุ้มกันร่างกายบกพร่อง เป็นต้น ผลผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะอาหารมีปริมาณลดลง ภัยธรรมชาติมากและรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะอุทกภัยและวาตภัย สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความยากจน ความไม่สงบเรียบร้อยในสังคมและการเมือง (พิจิตต รัตกุล 2536)

เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าวแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากการที่ประชาชนส่วนใหญ่นั้นขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมหรือมีของเสียเป็นพิษเกิดขึ้น ดังนั้นการแก้ปัญหาดังกล่าวก็ควรที่จะต้องแก้ที่ต้นเหตุแห่งปัญหา คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อนำไปสู่การแก้ไขพฤติกรรมของตนให้เป็นในด้านการส่งเสริมและรักษาสภาพแวดล้อมอย่างจริงจัง ซึ่งในขณะนี้อัศจรรย์ระหว่างประเทศ รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างก็พยายาม

รณรงค์ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม องค์การสหประชาชาติได้จัดตั้งโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environmental Program, UNEP) เพื่อรับผิดชอบในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและได้กำหนด วันที่ 5 มิถุนายน ของทุกปีเป็น "วันสิ่งแวดล้อมโลก" เพื่อปลุกฝังให้ประชาชนของประเทศต่าง ๆ เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีจิตสำนึกที่จะช่วยเหลือร่วมมือ ป้องกัน และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่นับวันจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น

สำหรับประเทศไทย รัฐบาลได้ให้ความสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการแถลงนโยบายของรัฐบาลต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2535 ได้ระบุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาประเทศเอาไว้อย่างชัดเจน 3 ประการ ด้วยกันคือ ในด้านปริมาณให้รักษาความเจริญเติบโตของประเทศอย่างต่อเนื่อง ด้านคุณภาพให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ประชาชน รวมถึงสร้างความเป็นธรรมให้แก่สังคมและยังได้กำหนดเป็นวัตถุประสงค์หลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) โดยกำหนดแผนพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยเน้นการปรับปรุงกลไกการพัฒนาและบริหาร การจัดการมลพิษทางน้ำ อากาศ ภาวะของเสียและสารอันตรายให้มีประสิทธิภาพ ปรับปรุงระบบบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยการส่งเสริมองค์กรประชาชนและเอกชน ทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นให้มีบทบาทในการกำหนดโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนการติดตามดูแลและประเมินผลความสำเร็จของโครงการดังกล่าว

หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนตลอดจนองค์กรต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ช่วยกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว แต่เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องเป็นผู้แก้ปัญหาที่ตนเองสร้างขึ้น ดังที่ สุวัจน์ สงวนวงศ์ (2536) ได้กล่าวไว้ว่า "การแก้ปัญหานั้นจำเป็นต้องกระทำอย่างจริงจังและดำเนินมาตรการหลาย ๆ ด้านพร้อมกัน มาตรการที่นำมาใช้จะประสบความสำเร็จมากน้อยหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจของประชาชนและการมีจิตสำนึกที่ดีต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ"

ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม มีเจ้าหน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่ง หรือหน่วยงานใดโดยเฉพาะจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการด้วยความรู้ความเข้าใจถึงแก่นแท้ของปัญหาอย่างลึกซึ้งรวดเร็วทันการ ตรงไปตรงมาและด้วยสายตาที่มองเห็นการณ์ไกล ดังนั้นงานส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมจึงเป็นหน้าที่โดยตรงของทุกคนในชาติที่จะต้องช่วยกันร่วมมือกันในทุกวิถีทางที่จะรักษาไว้ซึ่งคุณภาพที่ดีของสิ่งแวดล้อม เพื่อคุณภาพชีวิตแห่งตนเอง มิฉะนั้นแล้วผลเสียหายจากสภาวะแวดล้อมเสื่อมโทรมก็จะย้อนกลับมาสู่คนในสังคมส่วนรวมนั่นเอง (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2530) การแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องอาศัยมาตรการต่าง ๆ เช่น การกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม การใช้ระบบวิเคราะห์ผลกระทบของสิ่งแวดล้อม การวางแผนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การออกกฎหมายคุ้มครองสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการให้การศึกษาแก่ประชาชน สำหรับการให้การศึกษาการฝึกอบรมและการเผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้องเชื่อว่าเป็นมาตรการที่มีประสิทธิภาพที่ให้ผลในระยะยาว (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2529) ดังเช่นแนวคิดของ เย็นใจ เลหาวิช (2520) ที่ได้แสดงไว้ว่า "การศึกษาเป็นมาตรการในการสร้างความรู้ความเข้าใจทางด้านสิ่งแวดล้อม อันเป็นปัจจัยสำคัญของการตัดสินใจและพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งหากขาดการศึกษาแล้วยากที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษได้" ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นมาตรการที่สำคัญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงปรารถนาทั้งในด้านความรู้ ความคิด สติปัญญา ซึ่งการให้ศึกษานั้นควรกระทำกับประชาชนทั้งในและนอกระบบการศึกษาและทุกกลุ่มอายุ สำหรับกลุ่มที่ควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษคือกลุ่มเด็กในวัยเรียน เพราะกำลังจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต ถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อประเทศชาติ ในการที่จะมีบทบาท ป้องกัน แก้ไขและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ฉะนั้นความสำคัญของการศึกษากับสิ่งแวดล้อมจึงเป็นการสร้างความตระหนัก ความเข้าใจ ความสามารถในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้ การศึกษาจึงจัดเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมของเด็กกลุ่มในวัยเรียนที่ยืมนานถาวรและมีประโยชน์ต่อชุมชนในระยะยาว เพราะ "เด็กสามารถเปรียบเทียบความรู้ที่ตนคิดกับการปฏิบัติของตนเองได้และสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันและอนาคตได้" ไดয়ার (Dyar, 1975) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพราะเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่กำลังเจริญเติบโตเป็นผู้ที่สามารถคิดและตัดสินใจ

โดยการนำหลักของเหตุผลทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมสามารถรับรู้และตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมได้และเป็นที่ยอมรับกันว่า หากมีการปลูกฝังความรู้อย่างถูกต้องและถูกวิธีก็อาจจะเป็นการลดปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ เมื่อเขาเหล่านั้นเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตและอาจจะมีอิทธิพลต่อสมาชิกในครอบครัว ในชุมชนให้รู้สึกละอายและสำนึกในบทบาท หน้าที่ในการรับผิดชอบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม (ปัญฐา หังสพฤกษ์, 2533)

สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นเครื่องมือที่จะช่วยในงานส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระยะยาวอย่างแน่นอนและถาวร โดยมีเป้าหมายที่แน่ชัดของสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อส่งเสริมบุคคลให้มีความรู้ความเข้าใจถึงพิษภัยของปัญหาสิ่งแวดล้อมและความตระหนักในเรื่องราวและความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและระบบนิเวศในเมืองและชนบท โดยเปิดโอกาสให้บุคคลได้รับความรู้ ค่านิยม เจตคติ ทักษะที่จำเป็น เพื่อป้องกัน แก้ไขและรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมรวมถึงรูปแบบพฤติกรรมส่วนบุคคล ชุมชนและสังคมที่เอื้อต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม จึงจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคน (เต็มดวง รัตนทัศน์, 2530) และจากการประชุมสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่างประเทศ (The Intergovernmental Conference on Environmental Education) ที่เมืองทบิลีซี (Tbilisi) ประเทศรัสเซีย ปี ค.ศ.1977 UNESCO, 1980) ได้วางเป้าหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาในเรื่องความรู้และพฤติกรรม ไว้ดังนี้

1. เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสได้รับความรู้ ค่านิยม เจตคติและทักษะที่จำเป็น เพื่อป้องกันและปรับปรุงสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อสร้างแบบแผนพฤติกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งของบุคคล กลุ่มและสังคม

ความรู้และพฤติกรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แต่อย่างไรก็ตามจะไม่เกิดขึ้นโดยอิสระแต่จะเกิดขึ้นรวม ๆ กัน และพึ่งพาอาศัยกัน ดังที่ สุชาติ โสมประยูร (2520) และ ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520) ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า ความรู้อย่างเดียวไม่ได้เป็นข้อยืนยันว่าบุคคลจะปฏิบัติตามสิ่งที่ตนรู้เสมอไป เจตคติจะเป็นตัวเชื่อมระหว่างความรู้ที่ผู้เรียนได้รับกับการกระทำหรือการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับจินตนา ยูนิพันธ์ (2527) ได้ให้ความเห็นว่าข้อมูลที่ เป็นความรู้ในเรื่องหลักการและมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องตลอดจนประสบการณ์ต่าง ๆ นั้นเป็นปัจจัย

พื้นฐานที่ทำให้บุคคลรู้จักคิด พิจารณาตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงาน และเฟบีเย (Fabiyi, 1985) ก็ได้กล่าวไว้ว่าการเสริมสร้างความรู้จะช่วยสร้างเสริมพฤติกรรมด้วยเสมอไม่ว่า ทางตรงหรือทางอ้อม จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่า ความรู้และพฤติกรรมมีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษาสังแวดล้อมและมีบทบาทอย่างมากต่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น

เมื่อพิจารณาหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) (กรมวิชาการ, 2534) กระทรวงศึกษาธิการได้บรรจุหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาแทรกไว้ในทุกรายวิชาโดยวิธีการกระจายกันสอนตามรายวิชาต่าง ๆ โดยมีคำว่า สิ่งแวดล้อมปรากฏอยู่ในกลุ่มวิชา วิทยาศาสตร์ ตั้งแต่ รายวิชา ว 101 - ว 306 และกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ในรายวิชา ส 101 ส 203 ส 306 และยังมีวิชาหลักที่เป็นวิชาขยายออกอยู่ 2 วิชา คือ ส 051 สิ่งแวดล้อมศึกษา และ ส 053 ประชากรกับสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้แล้วยังปรากฏให้เห็นในรายวิชา สุขศึกษา กลุ่มวิชาศิลปศึกษา เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งผ่านการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาตลอดหลักสูตร หรือได้รับประสบการณ์โดยตรง จะมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมเพียงใดประกอบกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ส่วนใหญ่พร้อมที่จะศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น ต่อไปจะเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติในการพัฒนาบริหารประเทศ และเป็นผู้นำในทางปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น หรืออีกบางส่วนที่ไม่ได้ศึกษาต่อ ก็ต้องออกไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเอง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเขาเหล่านั้นจะมีผลโดยตรงต่อสิ่งแวดล้อม คืออาจก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมหรืออาจช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ได้ แต่จากการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาการเรียนของวิชาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2535 โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของวิชาที่เกี่ยวกับวิชาสิ่งแวดล้อมของนักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง 60% (กรมวิชาการ, 2535) จึงเป็นข้อที่เกิิดความคิดว่า ขณะที่แก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอยู่นี้ นักเรียนจะมีความรู้และพฤติกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมากนักเพียงใด ความรู้ที่นักเรียนได้รับนั้นสามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริงหรือไม่

ดังนั้นจากความสำคัญของปัญหาและสภาพการเรียนการสอนดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมตามการรับรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กรุงเทพมหานคร เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลในการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและเป็นการสนองตอบนโยบายการพัฒนา ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแก่นักเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานครต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมตามการรับรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมตามการรับรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กรุงเทพมหานคร

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เป็นทั้งสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและชีวภาพในประเทศไทยเท่านั้น
2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2537 ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยถือว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในกรุงเทพมหานครที่เป็นกลุ่มตัวอย่างประชากร ได้ตอบแบบสอบถามครั้งนี้เต็มความสามารถ

สมมติฐานในการวิจัย

ปริศนา ใจทน (2529, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบความรู้ เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานคร "พบว่า นักเรียนที่มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดี มีแนวโน้มที่จะนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ดีกว่า นักเรียนที่มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับกลางและต่ำ

โจนส์ (Jones, 1977) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเรียนวิชาสิ่งแวดล้อมของนักเรียน จำนวน 436 คน เมื่อใช้แบบวัดความสามารถในการเรียนและให้ครู 20 คน สังเกตพฤติกรรม แล้วให้คะแนนในแบบวัดพฤติกรรม แล้วนำคะแนนทั้ง 2 ส่วน มารวมกัน เป็นผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนผลปรากฏว่า คะแนนความสามารถในการเรียน หรือความรู้ความเข้าใจจากแบบทดสอบ มีความสัมพันธ์กับคะแนนพฤติกรรมที่ครูให้ อย่างมีนัยสำคัญที่ .001 แสดงว่า ความรู้ความเข้าใจนั้นส่งผลไปสู่การปฏิบัติ

เคิร์ต เลวิน (Kurt Lewin, 1951) นักจิตวิทยากลุ่มเกสตัลต์ (Gestalt) (อ้างถึงใน วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2530) ได้เสนอว่าพฤติกรรมของมนุษย์นั้นเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลภายในตัวบุคคลกับอิทธิพลภายนอกที่แต่ละบุคคลรับรู้ด้วย บุคคลจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร เมื่อไร จึงไม่ได้ถูกกำหนดโดยความต้องการของมนุษย์ หรือสิ่งเร้าจากภายนอกอย่างหนึ่งอย่างใด แต่ถูกกำหนดโดยอิทธิพลมากมายทั้งภายในและภายนอกที่สัมพันธ์กัน เป็นประสบการณ์ของบุคคล และได้กล่าวถึงพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อสภาพแวดล้อมว่า ย่อมขึ้นกับความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลต่าง ๆ ของบุคคลกับสภาพแวดล้อมที่บุคคลนั้นรับรู้หรือที่เป็นประสบการณ์ของบุคคล

จากรายงานการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า

ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กรุงเทพมหานครมีความสัมพันธ์กัน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และชีวลัย ระบบนิเวศ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมถึงมาตรการในการป้องกันและแก้ไขสิ่งแวดล้อม

พฤติกรรมสิ่งแวดล้อม หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติทุกอย่างในชีวิตประจำวัน ของนักเรียนที่แสดงออกต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งก่อให้เกิดผลต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่าง ๆ กัน คือ ผลในทางสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม เช่น ด้านการป้องกัน แก้ไขและการดูแลรักษา สิ่งแวดล้อม หรือผลในด้านการทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การไม่ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอน ในการปรับปรุงการเรียนการสอนเพื่อให้ นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและมีพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมอย่างถูกวิธีและเหมาะสม
2. เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารการศึกษาในการจัดหลักสูตร กระบวนการเรียน การสอนและเนื้อหาวิชาต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นให้การพัฒนาให้นักเรียนให้รอบรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในปัจจุบัน
3. เพื่อเป็นแนวทางสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นพื้นฐานประกอบในการ สนับสนุนการจัดโครงการ การรณรงค์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในด้านการปฏิบัติ
4. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องต่อไป